

ואין אנשיה הולכים בדרך ישרה - ילך למקום שאנשיה צדיקים ונוהגים בדרך טובים. ואם היו כל המדינות שהוא יודעם ושומע שמועתן נוהגים בדרך לא טובה, כמו זמנינו, או שאינו יכול ללכת למדינה שמנהגותיה טובים מפני הגייסות או מפני החולי - ישב לבדו יחידי... ואם היו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע - יצא למקורות ולתנאים ולמדברות, ואל ינהיג עצמו בדרך חטאים" (רמב"ם הלכות דעות פ"ו ה"א).

אמנם חז"ל אומרים "לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל" (כתובות קי, ב; רמב"ם הלכות מלכים פ"ה ה"ב), אבל בתוך א"י, או בחו"ל, כשהברירה היא בין מקומות רעים ומקומות טובים - צריך לחפש את המקומות הטובים, שאפשר להדבק שם עם חכמים, ולא ההפך.

האדמו"ר מסאטמר, רבי יואל טייטלבוים זצ"ל, שאל פעם את את החזון אי"ש זצ"ל: הרי הרמב"ם אומר, שאם היו בני מדינתו רעים וחטאים שאין מניחים אותו לישב במדינה אלא אם כן נתערב עמהן ונוהג במנהגם הרע - יצא למקורות ולתנאים ולמדברות, כדי שלא ימשך אחרי מנהגם. אם כן - שאל האדמו"ר - מדוע איננו מקיימים את דברי הרמב"ם הללו כאן בארץ ישראל, שאנו מוקפים בה בחילוניים המנסים לגרור אותנו אל דרכם הרעה? ענה לו החזון אי"ש: "הישיבות הקדושות, הן המערות והמדבריות של דורנו!" (פאר הדור ח"ב עמ' קי"א) מי שהולך לישבה, הוא "הולך אֶת חֲכָמִים". הוא יכול לגדול שם בתורה וביראת שמים בלי הפרעה. זהו המדבר שה' נתן לנו להמלט אליו, להיות "הולך אֶת חֲכָמִים יִחְפֶּם". מי שעוזב את הישיבה והולך למקומות אחרים, הוא באמת בסכנה של "רֵעָה כְּסִילִים יִרְעֶה". צריך להדבק בתלמידי חכמים.

להשתדל שתהיה לו אשת תלמיד חכם...

אנו מתפללים בכל יום: "על הצדיקים ועל החסידים, ועל זקני עמך בית ישראל, ועל פליטת סופריהם, ועל גרי הצדק ועלינו יהמו נא רחמיך ה' אלקינו, ותן שכר טוב לכל הבוטחים בשמך באמת, ושים חלקנו עמהם לעולם". אינני יודע אם הכוונה רק לחלק בעוה"ב, או שהכוונה גם בעולם הזה, שתמיד נהיה דבוקים לצדיקים ולחסידים, ולא לאנשים אחרים. מבקשים מה' שיעזור לנו, שנהיה דבוקים תמיד בחכמי התורה ובשומרי התורה, ולא באנשים אחרים. כשאדם עושה מה שבכוהו כדי להדבק בחכמים, הקב"ה לא יבוא איתו בטרוניה. "אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו" (ע"ז ג, א). אם אדם עושה כל מה שביכולתו לעשות כדי להיות קרוב לתלמידי חכמים, הקב"ה בודאי ידון אותו לכף זכות. אבל אדם מצידו צריך לשאוף באמת ולהשתדל להיות קרוב לחכמי התורה. והרבנים מצידם - הם צריכים באמת להיות ראויים לזה שיתקו אותם. אם הרבנים ראויים לתפקידם, הציבור צריך לחקות אותם, ללמוד ממעשיהם. הגמרא אומרת: "אם הרב דומה למלאך ה' צבאות - יבקשו תורה מפיהו" (תגינה טו, ב). צריך שהרבנים יהיו דומים למלאך ה' צבאות. לא רק בקיאים בש"ס ופוסקים, אלא

חפרו עבדי אביו. הוא שוב מוציא את צינורות הקדושה לעולם, ומשקה את העולם מתורת ה'. אבל כנראה, אחרי שיצחק ויעקב גם נפטרו כבר, הפלשתים ושאר העמים בארץ כנען חוזרים וסותמים את צינורות הקדושה. לא נשאר להם זכר. רק מי שנמצא ממש ליד אברהם יצחק ויעקב - מושפע מהם, וברגע שהם לא על ידם - ההשפעה פגה ונעלמה.

גם לוט שעוזב את אברהם - מתדרדר ברוחניות

תהליך דומה לזה רואים גם בפרשתנו, אצל לוט. לוט בתחילת דרכו דבוק לאברהם, הולך עמו לכל מקום ומשרת אותו בנאמנות⁶. אבל אחר כך, כשהוא נפרד מאברהם, נאמר: "ויסע לוט מקדם" (בראשית יג, יא) - "שהסיע עצמו מקדמונו של עולם, אמר: אי אפשר לא באברהם ולא באלקיו" (רש"י שם). אמנם לא הכריז בגלוי שהוא מורד באלקי אברהם, וגם לא נטש לגמרי את הדרך, הוא עדין אוכל מצות בפסח (ע"י שם יט, ג וברש"י שם) ומכניס אורחים לביתו במסירות נפש (שם, א-ח) כפי שראה בבית אברהם, אבל אם הוא מוכן להתחבר לאנשי סדום, שהם רעים וחטאים לה' מאד, הרי זה מוכיח שלא נקלט אצלו מספיק החינוך של אברהם.

אברהם אומר ללוט: "אם השמאל ואימנה, ואם הימין ואשמאלה" (שם יג, ט). מהו ימין ומהו שמאל? אומר אונקלוס, ששמאל הוא לצפון, וימין לדרום⁷. הרי שאברהם מצייע ללוט לפנות צפונה או דרומה, כי הוא לא רוצה שיפנה מזרחה לכיוון סדום. אבל לוט בוחר לו דוקא את סדום, וכך הוא הולך ומתרחק מדרכו של אברהם. אמנם אברהם מבטיח לו: "בכל אשר תשב, לא אתרחק ממך ואעמוד לך למגן ולעזר" (רש"י שם), אבל הקירבה הזו לא הועילה למנוע את התרחקותו של לוט מהדרך בה נתחנך בביתו של אברהם. עם ההתרחקות מאברהם, באה גם ההתרחקות מדרכו של אברהם.

הפסוק אומר: "הולך אֶת חֲכָמִים יִחְפֶּם, וְרֵעָה כְּסִילִים יִרְעֶה" (משלי יג, כ). חז"ל ייחסו פסוק זה אל לוט. כל זמן שהיה דבוק באברהם - התקיים בו "הולך אֶת חֲכָמִים יִחְפֶּם", שנאמר: "וְגַם לְלוֹט הֵהָלַךְ אֶת אַבְרָם הָיָה צֶאֱן וּבִקָּר וְאֶהָלִים" (בראשית יג, ה). בגלל שהלך עם אברהם, זכה לעושר רב. לעומת זאת, כשעוזב את אברהם ודבק באנשי סדום - התקיים בו "וְרֵעָה כְּסִילִים יִרְעֶה" (ע"י ילק"ש ואתחנן רמז תתכ"ד). איבד את כל רכושו, וכן את אשתו, את חתניו, ושתיים מבנותיו (ע"י רש"י בראשית יט, יד).

להדבק בחכמים

מה העצה עבורנו, ועבור כל האדם, שלא יקרה לנו ח"ו דבר כזה? - העצה לזה היא, להיות תמיד בקרבת חכמים וצדיקים. הרמב"ם הרי אומר: "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג כמנהג אנשי מדינתו. לפיכך צריך אדם להתחבר לצדיקים, ולישב אצל החכמים תמיד, כדי שילמוד ממעשיהם⁸; ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחשך, כדי שלא ילמוד ממעשיהם. הוא ששלמה אומר: הולך אֶת חֲכָמִים יִחְפֶּם, וְרֵעָה כְּסִילִים יִרְעֶה". ולכן, אומר הרמב"ם, "אם היה במדינה שמנהגותיה רעים

שכל מי שאינו יודע בעצמו שעשה את כל ההשתדלות הראויה לחנך את בנו כראוי ולשלחו לבית חינוך מעולה וכו' - אין ראוי לברך ברכה זו. שהרי במקרה כזה, גם מעשים שאינם כשורה שיעשה הבן בגדלותו יזקפו לחובת האב, כיון שלא חנכו כראוי ("הליכות שלמה" פכ"ג הערה 151).

הקב"ה בחר לו את ישראל עמו, שאצלם תהיה השפעה נמשכת של אברהם יצחק ויעקב לדורי דורות. עם ישראל נשאר נאמן לה' בכל המצבים. במצרים, בבבל, ביוון, ברומי, ברוסיה ובגרמניה הארורה, בכל מקום עם ישראל נשאר נאמן לה'. אמנם, לצערנו, לא כולם נשארו נאמנים, אבל לפחות יש בעם ישראל יסודות של נאמנות לה'. צריך לשמור על היסודות האלה, ע"י שנהיה תמיד בקשר עם קדושה, ובקשר עם תלמידי חכמים. "הולף את חַכְמִים - יְחַכְמֵם".

יהי רצון שנדע לנצל את זמן חורף הבא עלינו לטובה, ללימוד בעמל בסדרי הישיבה, להאזנה לשיעורי הרמ"ם כדי לקנות מהם שכל ישר וסברא ישרה, וכן לעלות ביראת שמים ובמידות טובות.

השיחה נערכה לפי קוצר דעתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

שהולכים בדרכי ה' וביראת ה', אז יבקשו תורה מפייהו. אחרת - לא כדאי לבקש תורה מפייהו.

אחת הדרכים להדבק בתלמידי חכמים היא, להשתדל לשאת בתלמיד חכם⁹ (פסחים מט, ב) או אחות תלמיד חכם (עי' ב"ב קי, א), כי רוב בני דומים לאחיי האם (שם). והנה, לא כל אחד מוצא בתלמיד חכם או אחות תלמיד חכם. אין, לצערנו, כל כך הרבה תלמידי חכמים, וממילא לא כל אחד יכול לשאת בתלמיד חכם או אחות תלמיד חכם. אבל מה שכן אפשרי לכל אדם לעשות הוא, שתהיה לו לפחות אשת תלמיד חכם! הרי למה יעצו חכמים לאדם לשאת בתלמיד חכם? - "שאם מת או גולה, מובטח לו שבניו תלמידי חכמים" (פסחים מט, א), כי אשתו תגדלם בדרך שראתה בבית אביה. וא"כ, גם אשת תלמיד חכם יכולה להועיל לזה. ואת זה - כל אחד יכול לעשות, לראות שתהיה לו אשת תלמיד חכם. וזה, כמובן, ע"י שמתקרבים לחכמי התורה, ולומדים ממעשיהם. יש לנו אחריות בזה, לא רק כלפי עצמנו, שנהיה גדולים בתורה, אלא גם כלפי הבנים שלנו, לדאוג שיהיו גדולים בתורה. להשתדל שיתחברו לתלמידי חכמים, לשלוח אותם ללמוד אצל תלמידי חכמים, ולחנך אותם בחינוך הכי טוב.

מורי ורבי הגר"שז אויערבאך זצ"ל היה אומר, מי שנעשה בנו בר מצוה, הרי צריך לברך "ברוך שפטרוני מעונשו של זה" (רמ"א או"ח סי' רכ"ה ס"ב). הרמ"א כתב "וטוב לברך בלא שם ומלכות", אבל דעת הגר"א שיש לברכה בשם ומלכות (משנ"ב שם סק"ח), וכן יש נוהגים. ואמר הרב זצ"ל,

1. לדעת הרב שליט"א, בכל פרשה בתורה יש קשר או הקבלה בין תחילת הפרשה לסופה. נהרב פרסם מאמר בענין זה בכתב העת "ירושתנו", כרך ג' (תשס"ט) עמ' קי"ח. כתב עת זה יוצא לאור פעם בשנה ע"י "מכון מורשת אשכנז" (בני ברק), ובו מחקרים וסקירות בתורתם של חכמי אשכנז, אורחותיהם ומנהגיהם].

הקשר שציין אליו הרב שליט"א בפרשת לך לך: "לְיִזְרְעֵךָ אֶתְּךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת" (בראשית יב, ז) ⇔ "וְיָנַתְּ לָךְ וְיִזְרְעֵךָ אֶתְּךָ אֶת אֶרֶץ מִגְרִיךָ" (שם יז, ח).

קשר נוסף: "וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל וְאַבְרָהָם" (שם יב, ב) ⇔ "שְׂרֵי אֲשֶׁרְךָ... וּבְרַכְתִּיהָ וְהִיְתָה לְגוֹיִם" (שם יז, טו-טז).

קשר נוסף: "וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל וְאַבְרָהָם" (שם יב, ב) ⇔ "וְיִלְשָׁמְעָל שְׁמִעְתִּיךָ, הִנֵּה בְרַכְתִּי אִתּוֹ... וְנִתְּתִי לְגוֹי גָדוֹל" (שם יז, כ).

קשר נוסף: "וְאַבְרָהָם... וְהִיְתָה בְרַכְתָּהּ" (שם יב, ב) ⇔ "וּבְרַכְתִּיהָ אִתָּה... וּבְרַכְתִּיהָ" (שם יז, טז).

קשר נוסף: "וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בָּצְאָתוֹ מִחָרָן" (שם יב, ד) ⇔ "וְאַבְרָהָם בֶּן תְּשַׁעַם וְתִשְׁעֵי שָׁנָה בְּהַמְלוֹ בְּשׂוֹר עָרְלָתוֹ" (שם יז, כד).

קשר נוסף: "וְאַנְדְּלָה שְׁמֶךָ" (שם יב, ב), "הריני מוסיף אות על שמך" (רש"י) ⇔ "וְלֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֶךָ אַבְרָם, וְהִיְתָה שְׁמֶךָ אַבְרָהָם" (שם יז, ה).

קשר נוסף: "וְיִקַּח אַבְרָם אֶת שְׂרֵי אֲשֶׁתוֹ וְאֶת לוֹט בֶּן אֶחָיו וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׂוּ" (שם יב, ה), ⇔ "וְיִקַּח אַבְרָהָם אֶת יִשְׁמָעֵאל בְּנוֹ וְאֶת כָּל יְלָדֵי בֵיתוֹ וְאֶת כָּל מִקְנֵת כְּפָפוֹ" (שם יז, כג).

קשר נוסף: "וְאֶת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ בְחָרָן" (שם יב, ה), "שהכניסן תחת כנפי השכינה" (רש"י) ⇔ "וְכָל אֲנָשֵׁי בֵיתוֹ יְלִיד בֵּית וּמִקְנֵת כְּפָפוֹ מֵאֵת בֶּן נֶכֶד נִמְלֹו אִתּוֹ" (שם יז, כז).

2. כתב הראב"ד: "גר קטן שב"ד מטבילין אותו... בית דין מברכין עליו קודם הטבילה, כדין כל שאר המצות. ואם תאמר היכן צונו - מואת הנפש אשר עשו בחרן" (ספר "בעלי הנפש" לראב"ד, סוף שער הטבילה). והקשו על דבריו, היכן מרומז בפסוק זה שב"ד נצטוו לגייר, הלא אין כאן אלא סיפור דברים, שאברהם ושרה גיירו אנשים, והיכן נרמז כאן שיש ציווי בדבר.

וביארנו בזה, שקושיית הראב"ד איננה היכן מצינו שב"ד נצטוו לגייר, אלא קושייתו היא היכן מצינו שפעולת הגיור נחשבת "מעשה" של הב"ד, עד שיהיה מקום לברך עליו. שהרי אין מברכים אלא על מעשה מצוה, אבל על מצוה בלי מעשה אין מברכים, כגון: הממנה שליח להפריש מפירותיו תרו"מ, השליח שעושה את מעשה הפרשה הוא זה שמברך, ולא בעל הפירות, אע"פ שהחיוב במצוה הוא של בעל הפירות, והוא גם זה שמקיים את המצוה ע"י הפרשת השליח. וכאן, הרי הגר הוא זה שעושה את פעולת הגרות ע"י שטובל, והב"ד אינם

עושים כלום, ורק צריך שיטבול בפניהם. וזהו שהקשה הראב"ד "היכן צונו", כלומר היכן מצינו שהב"ד שבפניהם נעשית הטבילה נחשבים כעושים מעשה מצוה, עד שיוכלו לברך עליו. על זה תירץ הראב"ד, שמן הפסוק "ואת הנפש אשר עשו בחרן" מוכח, שהב"ד נחשבים כ"עושים" את הגר, [כנראה מפני שבלי נוכחותם אין ערך למעשה הטבילה], ועל כן יש מקום לברך על "עשיה" זו. הרי מבואר בראב"ד, דמה שאמרו חז"ל "מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו אום", אינו לשון מליצה בעלמא, אלא יש להגדרה זו נפקות הלכתית, והיא, שיכולים ב"ד לברך על הגיור.

3. וכעין זה כתב גם האבן עזרא (במדבר ו, ז) וז"ל: "ודע כי כל בני אדם עבדי תאוות העולם, והמלך באמת שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו - כל מי שהוא חפשי מן התאוות". [ובאר שם שלכן נקרא הנזיר "נזיר", מלשון "נזר", שהוא פרוש מתאוות העולם, ועל כן הוא מלך אמיתי הראוי לכתר מלכות]. ועי' תוס' (גיטין יא, ב ד"ה בגיטי נשים) שהביאו מהירושלמי, שזכות היא לאדם להיות "עבדו של קצין", וחובה היא לו לצאת ממנו לחירות.

4. ולכן, את הקביעה "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה", הוציאו חז"ל מן הפסוק "והמכתב מכתב אלהים הוא תרות על הלכות" (שמות לב, טז) - "אל תקרא תרות אלא תירות, שאין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה" (אבות ו, ב). ולכאורה אינו מובן: איזה עוגן ואחיזה יש לדרשה זו בפשוטו של מקרא. הרי הפשט מדבר על היחס שבין המכתב ללוח, ואילו הדרש מדבר על השפעת התורה על עוסקיה, ואיזה קשר יש בין הענינים.

אך נראה שהביאור הוא כך: עובדת היות הכתב חרות על הלוחות ולא כתוב עליהן, משמעותה היא שהכתב הוא צורתו של הלוח. אין הכתב דבר זר הבא מן החוץ ונדבק אל הלוח, אלא צורתו של הלוח היא הכתב שעל גביו. הנמשל לזה הוא היחס שבין מצוות ה' לנשמתן של ישראל. מצוות ה' אינן דבר זר ונפרד מנשמתן של ישראל. אדרבא, צורת נשמתו של יהודי היא, שיש בה רצון לקיים את המצוות שניתנו לו במכתב האלקים. זהו רצונה של הנשמה, וזו היא צורתה. ממילא נמצא, שתוכנו של המכתב החרות על הלוחות אינו אלא גילוי מילתא מהם המעשים והמחודלים בהם רוצה האני האמיתי שלנו. וא"כ הדרש יאה ונאה אל הפשט. כי אכן אותה חירות שזוכה לה העוסק בתורה והמקיים את מצוותיה, היא הנמשל של היות הכתב חרות על הלוחות ("אספרה כבודך" להגה"צ ר"פ גולדווסר).

5. גם ברמב"ן מבואר, שבזמנו של יעקב אבינו עדין היו קיימים אנשי בית אברהם, מן הנפש אשר עשו בחרן (רמב"ן בראשית מט, ה).
6. "כי לוט נתחסד עם הצדיק, ללכת עמו לטוט בארץ באשר ילך" (רמב"ן בראשית יט, כט), ולכן ניתנה ארץ עמון ומואב ירושה לבני לוט, "בעבור לוט אביהם, ששרת את הצדיק וגלה עמו לאותה הארץ" (רמב"ן במדבר כה, יח). [ומכל מקום, גם בתקופה בה היה לוט עם אברהם, הוא לא היה צדיק גדול, וכפי שמביא רש"י על הפסוק "וה' אָמַר אֶל אַבְרָם אֲתָרִי הַפְּרָד לֹט מֵעִמּוֹ" (בראשית יג, יד) - "אבל כל זמן שְׁהָרָשָׁע עִמּוֹ, הִיָּה הַדִּיבּוֹר פּוֹרֵשׁ מִמּוֹ"].

7. כמו בפסוק: "צִפּוֹן וְיָמִין אֶתָּה בְּרָאָתָם" (תהלים פט, יג). הרי שהדרום הוא ימין. והטעם שהצפון מכונה שמאל והדרום ימין, ולא להפך, ביאר הרמב"ן (שמות כו, יח), "כי לשון הקודש יקרא למזרח קדם וכו' ויקרא למערב אחור וכו', כי יתפוש הלשון כנויין באדם הפונה אל אור השמש". ולפי זה נמצא שהצפון הוא לשמאלו והדרום לימינו.

8. וענין זה הוא מצנת עשה גמורה לדעת הרמב"ם, וכפי שכתב בהלכה שאחרי זה, וז"ל: "מצנת עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם, כענין שנאמר: 'ובו תִּדְבֹק' (דברים י, כ). וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה? ! אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו: הדבק בחכמים ותלמידיהם. לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת תלמיד חכם, וישיא בתו לתלמיד חכם, ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים... ולהתחבר להן בכל מיני חיבור" (רמב"ם הלכות דעות פ"ו ה"ב. וכ"כ בספר המצוות מ"ע ו', וכן דעת החינוך מצוה תל"ד). [ולהעיר, שאע"פ שגם הרמב"ן הסכים למנות מצוה זו (עי' בהשגתו לשה"צ מ"ע ז'), מ"מ לדעתו גדרה ותוכנה הוא אחר קצת, ודלא כהרמב"ם. דלהרמב"ם תוכן מצוה זו הוא "להדבק עם החכמים" (שה"צ מ"ע ו'), וכמו שכתב גם ברמזי המצוות שבתחילת הלכ' דעות (מצוה ב'): "להדבק בידועיו", וכן בהלכות: "מצנת עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם" (הלכ' דעות פ"ו ה"ב). ומטרת ההדבקות בחכמים היא - כדי שיגיע לנו בזה להדמות במעשיהם, ולהאמין הדעות האמתיות מדבריהם" (ספר המצוות מ"ע ו'). וכן כתב בהלכות: "מצנת עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם, כדי ללמוד ממעשיהם". וכן דעת החינוך בגדר מצוה זו ובמטרתה: "שנצטוו להתחבר ולהתדבק עם חכמי התורה, כדי שנלמוד עמהם מצוותיה הנכבדות, ויורונו הדעות האמתיות פה" (ספר החינוך מצוה תל"ד). וכן בשורש המצוה כתב החינוך: "שורש המצוה - נְגַלָּה הוּא: כדי שנלמוד לדעת דרכי השם" (שם).

ואולם להרמב"ן גדר מצוה זו הוא אחר, ולדעתו אין תוכן מצוה זו להדבק בחכמים, אלא תוכנה הוא "להדבק בו יתברך" (השגת הרמב"ן למ"ע ז'), וכפשוטו הכתוב - 'ובו תִּדְבֹק' (דברים י, כ), 'וּלְדַבְּקָה בּוֹ' (שם יא, כב). וכן כתב בפירוש התורה: "ולדבקה בו - היא אזהרה מאזהרות עבודה זרה, שלא תפרד מחשבתו מן השם אל אלהים אחרים... אלא לה' לבדו יעבוד בלבד ובמעשיו. ויתכן שתכלול הדבקה, לומר שתהיה זוכר ה' ואהבתו תמיד, לא תפרד מחשבתך ממנו בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, עד שיהיו דבריו עם בני אדם בפיו ובלשונו, ולבו איננו עמהם, אבל הוא לפני ה'. ויתכן באנשי המעלה הזאת, שתהיה נפשם גם בחייהם צרורה בצרור החיים... תהיה מחשבתם בהם תמיד לדבקה בשם הנכבד והנורא, ולא תפרד כוונתם מן השם" (רמב"ן דברים שם). והגם שמבחינה מעשית כבר אמרו חז"ל שהדרך להגיע לזה היא ע"י שידבק בחכמים, אבל מ"מ לדעת הרמב"ן הדבקות בחכמים אינה עצם תוכן המצוה, כפי שסבר הרמב"ם, אלא היא רק צורה מסויימת של דבקות בה', שע"י שהוא נדבק בחכמים, הרי הוא כאילו נדבק בה' ית', וכמו שכתב רש"י: "ולדבקה בו - אפשר לומר כן? ! והלא אש אוכלה הוא ! אלא הדבק בתלמידים ובחכמים, ומעלה אני עליך כאילו נדבכת בו" (רש"י שם).

ולפי זה יתבאר, למה מנה הרמב"ם שתי מצוות עשה - 'ובו תִּדְבֹק' (מ"ע ו'), 'ובְּשֵׁמוֹ תִּשְׁבַּע' (מ"ע ז') - ואילו הרמב"ן כתב דשני ענינים אלו כלולים במצוה אחת - 'ובו תִּדְבֹק' (הרמב"ן בהשגתו למ"ע ז'). דזהו מפני שלהרמב"ם מצנת 'ובו תִּדְבֹק' ענינה להדבק בחכמים, וא"כ אין למצוה זו ולא כלום עם מצוה 'ובְּשֵׁמוֹ תִּשְׁבַּע'. אבל להרמב"ן מצנת 'ובו תִּדְבֹק' ענינה 'להדבק בו ית' בכל מיני הדבקה" (הרמב"ן שם), וא"כ שתי המצוות ענינן אחד, גם "שיתחבר לחכמים וילמוד החכמות המועילות לאהבה את ה' ית' וללכת בדרכיו" (שם), וגם 'שְׁנַשְׁבַּע בשמו לקיים מצוותיו ולהזהר מן העבירות... שתדבק נפשך אל מצוותיו ואל עבודתו, ויתַוָּרַז אותה אליו בשבועות ואיסורים לקיים חפצו" (שם), דשני ענינים אלו הם אופנים להדבק בו ית'.

9. כמבואר ברמב"ם המובא בתחילת ההערה הקודמת.